

Meetnet Beek- en Poldervissen

Martijn Schiphouwer, Jan Kranenborg, Frank Spikmans & Sanne Ploegart

Bittervoorn, kleine modderkruiper, grote modderkruiper, rivierdonderpad, beekdonderpad, beekprik en de in Nederland paaiende rivierprikken worden als 'doelsoorten' gevolgd voor het Meetnet Beek- en Poldervissen. Deze soorten zijn beschermd op basis van de Europese Habitatrichtlijn. Het CBS voert op basis van de verzamelde gegevens trendberekeningen uit om de ontwikkelingen van de doelsoorten, en ook die van andere minder beschermde of exotische vissen, te volgen. Ook jouw inzet is hierbij van grote waarde!

De zeven doelsoorten komen voor een belangrijk deel voor in kleinere waterlopen of in de oeverzone van grotere wateren. Hierdoor kunnen ze goed met door vrijwillige waarnemers

hanteerbare methoden (schepnet, op zicht en 's nachts met een zaklamp) geteld worden. Het vrijwilligersonderzoek richt zich op het inventariseren van kilometerhokken waar geen structurele monitoring vanuit de waterbeheerders plaatsvindt. RAVON geeft sturing aan de waarnemers die een bijdrage leveren aan het meetnet om ervoor te zorgen dat er uit de verschillende leefgebieden in Nederland voldoende actuele gegevens zijn.

Wat kan jij doen?

Op de webpagina van het meetnet (www.ravon.nl/meetnetvissen) vind je een kaart met te onderzoeken kilometerhokken en informatie over het inventariseren van de doelsoorten. Wanneer je gaat inventariseren voor een doelsoort is het belangrijk dat je ook de andere waargenomen vissoorten, de aantallen en de gebruikte methode doorgeeft. Voor het maken van trendberekeningen is het daarnaast van belang hokken in hetzelfde jaar voor een tweede maal te bezoeken. Het invoeren van de gegevens kan zowel via Telmee.nl als Waarneming.nl.

De inzet van jou en/of collegawaarnemers bij het Meetnet Beek- en Poldervissen is onmisbaar! Voor de verschillende doelsoorten zijn er een aantal specifieke aandachtspunten en -gebieden, de belangrijkste beschrijven we hieronder. Als je bij ons bekend staat als 'vissenwaarnemer' is de kans groot dat we aan het begin van het seizoen contact met je opnemen met betrekking tot kilometerhokken bij jou in de regio waar onderzoek noodzakelijk is. We doen ons best maar we kennen helaas niet iedereen, dus het helpt als je bij ons je interesse voor het onderzoek naar vissen aangeeft, zodat we je daarin kunnen ondersteunen.

Beekprik & rivierprik

Voor beekprik en rivierprik wordt in beken op de meeste bekende paaiplaatsen in het voorjaar het aantal paaiende dieren op zicht geteld. Daarnaast vindt met schepnetten onderzoek plaats naar de verspreiding van larven die zich in de bodem bevinden. Gebieden met onvoldoende recente gegevens liggen in het oosten van de Veluwe, in het oosten van Gelderland en Overijssel en in zuid Limburg.

Omdat prikken een relatief beperkte verspreiding kennen, werken we aan verdere standaardisatie van de monitoring, zodat beter beoordeeld kan worden hoe de verschillende populaties zich ontwikkelen. Vanaf 2014 is door RAVON getest met een nieuwe methode waarbij via bodemsteekmonsters de dichtheid van larven en de aanwezige lengteklassen bepaald wordt. De methode is veelbelovend en gaat daarom in 2016 op grotere schaal toegepast worden. Lijkt het je leuk om hier mee aan de slag te gaan, neem dan contact met ons op.

Herkenningkaart donderpadden en grondels

Met de komst van de vele exotische grondelsoorten in Nederland is het opletten bij de determinatie van deze bodemvissen. Vaak worden soorten door elkaar gehaald, vooral bij zichtwaarnemingen met de zaklamp (na zonsondergang) of tijdens het snorkelen. Deze herkenningkaart biedt hulp bij de determinatie, ook van bovenaf. Probeer altijd naar een combinatie van kenmerken te kijken en maak foto's ter ondersteuning.

Kenmerken om op te letten

Donderpadden en grondels vind je door met rustige bewegingen harde structuren, zoals steenstort, in de oevers af te speuren met een sterke zaklamp. Met een schepnet kun je ze vangen door de vissen vanuit de structuur het net in te jagen met je voeten. Als je een grondel of donderpad ziet of vangt let dan op de volgende kenmerken:

<p>Rivierdonderpad (Beekdonderpad zie achterzijde)</p> <p>(met kuit)</p> <p>Bulkvinnen gescheiden</p>	<p>Kenmerken</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kopvorm en grootte van de bek (A) ▶ Tekenning en kleur huid ▶ Vorm, stand en tekening rugvin (B) ▶ Vorm en tekening borstvin (C) ▶ Totale lengte
<p>Kesslers grondel</p> <p>Bulkvinnen vormen zuignap</p>	<p>Kenmerken</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Vooraanzicht kop afgeplat met brede bek ▶ Bovenaanzicht kop even breed als lang ▶ Tekenning grote donkere en lichte vlekken ▶ Twee rugvinnen en gescheiden bulkvinnen ▶ Borstvinnen groot met duidelijke vinstralen ▶ Tot 6 cm geheel stekelige huid, groter dan 6 cm vaak minder stekeltjes of geheel glad ▶ Lengte tot 10 cm
<p>Zwartbekgrondel</p>	<p>Kenmerken</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Vooraanzicht kop hoog en relatief smal ▶ Bovenaanzicht kop langer dan breed ▶ Twee rugvinnen, bulkvinnen vormen zuignap ▶ Borstvinnen licht met weinig contrast, dunne vinstralen ▶ Zwarte vlek in voorste rugvin, slecht zichtbaar als vin plat ligt ▶ Lengte tot 25 cm

Samenstelling: Martijn Schiphouwer, Jan Kranenborg, Richard Struijk, Edo Goversse & Frank Spikmans
Foto's: Blikdonderwater.nl & Jeijger Herder
Vormgeving: Kris Joosten

Stichting RAVON
Postbus 1413
6500 BK Nijmegen
www.ravon.nl

De herkenningkaart donderpadden en grondels, die februari 2016 is verschenen, kunt u downloaden op www.ravon.nl/herkenningkaarten.

Vrijwilligster aan de slag met een prikkencilinder. Deze wordt gebruikt voor het nemen van een steekmonster met vaste oppervlakte voor onderzoek naar de larvendichtheid van beekprikken. (Foto: Frank Spikmans)

Zaklampvissen is een prima methode voor het inventariseren van donderpadden en grondels. (Foto: Arjan van der Lugt)

Rivierdonderpad

Rivierdonderpad komt voor in beken, rivieren, kanalen en grotere meren. De laatste jaren is de soort in de grote rivieren en de daarmee verbonden wateren sterk achteruitgegaan door concurrentie met exotische grondels zoals de zwartbekgrondel. Voor het rivierengebied is het belangrijk om vast te stellen waar de rivierdonderpad nog voorkomt (maak daarbij ook gebruik van de nieuwe 'Herkenningkaart donderpadden en grondels', i.v.m. verwarring met grondels). Actuele verspreidingsgegevens ontbreken onder andere in de regio's midden Noord-Holland, west Groningen en noordoost Friesland. De oevers van stilstaande wateren kunnen goed onderzocht worden met een sterke zaklamp. In ondiepe stromende wateren kan met een schepnet worden geïnventariseerd. Zie de zoekkaart op de website voor kilometerhokken bij jou in de buurt.

Beekdonderpad

Beekdonderpad is een zeer zeldzame soort in Nederland die op enkele plaatsen in Zuid-Limburg en de Achterhoek voorkomt. Net als voor de prikken werken we voor beekdonderpad aan verdere standaardisatie van het onderzoek. Het idee is om hier invulling aan te geven via gestandaardiseerd zaklamp onderzoek op vaste trajecten. Deze techniek heeft zich bewezen voor rivierdonderpad in wateren met weinig stroming. Aan toepassing in beken voor beekdonderpad wordt in 2016 verder invulling gegeven. We horen het graag als je bereid bent hieraan mee te werken in de genoemde leefgebieden.

Bittervoorn & kleine modderkruiper

De bittervoorn en kleine modderkruiper zijn relatief algemene soorten met een vergelijkbare verspreiding die vaak in hetzelfde habitat voorkomen. Met het schepnet in de oever laten deze

Bovenaanzicht van een vrouwtje rivierdonderpad. De bolle buik geeft aan dat ze vol kuit zit. (Foto: Jelger Herder)

Vrijwilligers inventariseren met behulp van schepnetten een sloot op zoek naar de grote modderkruiper tijdens het vissenweekend in Noord-Brabant in 2015. (Foto: Werkgroep Vissenonderzoek Friesland)

soorten zich goed vangen. In het actuele verspreidingsbeeld vallen gaten waar lang geen onderzoek is geweest, hier is opvulling gewenst. De grootste gaten liggen in het grensgebied tussen Groningen, Drenthe en Friesland, noord en oost Overijssel, noord- en zuid Limburg en de regio rond Breda.

Grote modderkruiper

De grote modderkruiper komt vooral voor in oude polders in de voormalige overstromingsvlakten van rivieren en beken. De soort is hier doorgaans vrij zeldzaam en het vraagt daarom vaak meer inspanning om 'm aan te treffen. Het schepnet leent zich hier goed voor. Hiernaast kan er in het voor- en najaar, als er weinig waterplanten aanwezig zijn en het water voldoende helder is, ook 's avonds met de zaklamp gezocht worden. Voor de grote modderkruiper zijn er relatief veel kilometerhokken waarvan actuele gegevens ontbreken (zie de zoekkaart op de website voor hokken bij jou in de buurt). Gebieden die de meeste gerichte aandacht nodig hebben zijn: noord Limburg, oost Brabant, Utrecht, Friesland en het grensgebied tussen Groningen, Drenthe en Friesland.

Ga mee het veld in!

In verschillende regio's organiseren werkgroepen en medewerkers van RAVON excursies en andere activiteiten gericht op het vergaren van kennis over het voorkomen van vissen. Contactgegevens van de verschillende werkgroepen en regiocoördinatoren vind je op de RAVON website. Op de agenda van www.ravon.nl (vissen, amfibieën en

reptielen) en www.vissenatlas.nl (vissen) vind je informatie over de georganiseerde activiteiten en inschrijfmogelijkheden. Als je kennis wilt maken met vissen, of als je op pad wilt met gelijkgestemden in je regio, is meegaan zeker een aanrader.

Een van de grootste visactiviteiten die jaarlijks wordt georganiseerd is het RAVON Vissenweekend. Na Noord-Brabant in 2015, wordt het weekend in 2016 in het oosten van Drenthe gehouden. Vanuit Eext onderzoek we verschillende gebieden in de omgeving (ook Friesland en Groningen), waar actuele visgegevens ontbreken. Zoals gebruikelijk is iedereen met interesse welkom en maken we er samen een gezellig, nuttig, actief en leerzaam weekend van. Op het programma staan een vissenquiz, lezingen over interessante vissige onderwerpen in de regio en visinventarisaties met uiteenlopende methoden. Kijk voor meer informatie en inschrijving op www.ravon.nl/vissenweekend.

Meer informatie?

Uitleg over de onderzoeksmethoden en een kaart met zoekgebieden vind je via de meetnetpagina www.ravon.nl/meetnetvissen.

Heb je vragen over het Meetnet Beek- en Poldervissen, of wil je graag een bijdrage leveren, neem dan contact op met RAVON.

Martijn Schiphouwer

martijn.schiphouwer@ravon.nl